

جمهوری اسلامی ایران
وزارت آموزش و پرورش

سازمان آموزش پرورش استثنایی

دستورالعمل اجرایی آموزش خانواده در

آموزش و پرورش استثنایی

معاونت برنامه ریزی آموزشی و توان بخشی

بهار 1391

باسمه تعالی

مقدمه:

بی تردید مهمترین کانونی که پایه گذار شخصیت و زندگی آینده هر کودکی می باشد، خانواده است. به عبارت دیگر ساختار شخصیتی کودک در خانواده شکل می گیرد و در مدرسه رشد و شکوفایی می یابد و با توجه به ارتباط دو سویه خانواده و مدرسه، هماهنگی این دو نهاد به لحاظ تربیتی و آموزشی بسیار حائز اهمیت است. در این میان کودک استثنایی به دلیل ویژگی های خاص خود، که او را تا حدی از سایر کودکان متمایز می کند نیاز به توجه، همکاری و پی گیری مضاعف از سوی والدین خود دارد و متعاقب این امر، پیشرفت تحصیلی - اجتماعی او مدیون پیوند دائمی بین اولیاء و مربیان آموزشی می باشد.

در راستای تحقق این هدف، آموزش خانواده برای والدین دانش آموزان استثنایی به عنوان یکی از موثرترین فعالیت ها، در جهت اطلاع دقیق آنان از نیازها، انتظارات، ویژگی ها و ... فرزندانشان تلقی شده و باید از سوی آنها دنبال شود.

سازمان آموزش و پرورش استثنایی با هدف ارتقاء سطح آگاهی خانواده ها و با توجه به تأکیدات برنامه پنجم توسعه و همچنین با اعمال نیازسنجی های صورت گرفته از برنامه های گذشته، نسبت به تدوین برنامه آموزش خانواده بر اساس این دستور العمل اهتمام نموده است. امید است این برنامه بتواند بعنوان مبنای اصولی و حساب شده، زمینه ارتقاء دانش و آگاهی اولیاء را فراهم آورده و از این طریق، فرایند تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان استثنایی را بهبود بخشد.

ضرورت:

خانواده نخستین نهاد اجتماعی است که تأمین کننده نیازهای روانی و جسمانی افراد است و در رشد شخصیت فرزندان، تحکیم ارتباط میان اعضای خود و ... نقش و اهمیت بسزایی دارد. کودک در خانه و در دامن والدین رشد می کند و آماده ورود به مرحله دیگری (مدرسه) می شود.

بدون تردید همراهی دو نهاد خانه و مدرسه، منجر به تربیت مطلوب می شود و اهداف متعالی نظام تعلیم و تربیت کشور محقق خواهد شد. از این رو خانه و مدرسه زمانی می توانند رسالت آموزشی و تربیتی خود را به نحو مطلوب انجام دهند که هر یک شناخت، تربیتی کافی از نقش خود داشته باشند و وظایف خود را با

بصیرت به انجام رسانند. برای دستیابی به این شناخت ضروری است که با آموزش والدین، زمینه مشارکت فکری آنها فراهم شود.

پژوهش‌ها نیز نشان داده است که آموزش خانواده در دوره‌های اخیر به عنوان یک امر ضروری جهت به وجود آمدن محیط خانوادگی مناسب برای رشد فرزندان و پیشرفت آنان در زمینه‌های گوناگون آموزشی، تربیتی و توان بخشی باید مدنظر قرار گیرد و اکثر پژوهش‌ها بر این واقعیت تأکید ورزیده‌اند که در امر تربیت فرزندان باید از آموزش‌های جامع، سازمان یافته و از پیش طراحی شده بهره‌مند شد.

بینش کافی حاصل از آموزش خانواده، از احتمال بروز مشکلات می‌کاهد و ضمن آنکه والدین را در حل مشکلات و نحوه رفتار با کودک استثنایی خود یاری می‌دهد، موجبات آسایش فکری و روانی خانواده را فراهم می‌کند تا با آگاهی در زمینه علل ایجاد معلولیت‌ها و نارسایی‌ها، از بروز ناتوانی‌های ذهنی و حرکتی و نیز پیشگیری نمایند.

لذا ضرورت "برگزاری نظام مند آموزش خانواده و ارائه خدمات مشاوره" با توجه به شرایط خانواده‌های دانش‌آموزان استثنایی بسیار زیاد است و هرگونه سرمایه‌گذاری در این امر، گامی در جهت تأمین و سلامت بهداشت روانی خانواده است. بدیهی است شرکت موفقیت‌آمیز والدین در برنامه‌های آموزش خانواده کارایی والدین را در ارتباط با فرزند معلولشان بالا می‌برد.

اهداف کلی آموزش خانواده

به منظور تعیین چارچوبی جهت اجرای مطلوب برگزاری جلسات آموزش خانواده، اهداف زیرتدوین شده است

- آشنا نمودن خانواده با ویژگی‌های خاص کودکان استثنایی و توانایی‌ها، محدودیت‌ها و

علاقمندی‌های آنان در جهت سازگاری مناسب با اجتماع و محیط اطراف

- ارتقاء سطح آگاهی خانواده به لحاظ تربیتی و افزایش سطح مهارتی به لحاظ عملکردی در ارتباط با

نحوه رفتار مناسب با کودک استثنایی و در نهایت سوق دادن او به استقلال فردی

- برقراری ارتباط و هماهنگی بین برنامه‌های خانه و مدرسه و تقویت ارتباط اولیاء و مربیان .

- آگاه ساختن خانواده در جهت بکارگیری صحیح از امکانات توان بخشی، آموزشی و

- اصلاح نگرش، احساسات و واکنش‌های عاطفی والدین نسبت به کودک استثنایی.

- آموزش مهارت های ارتباطی و اجتماعی و چگونگی برخورد مناسب با کودک استثنایی.

تعاریف

(1) دوره آموزشی :

دوره ای که برای اولیاء دانش آموزان استثنایی به منظور ارتقاء سطح دانش و بینش آنان در قالب دروس معین و مشخص با هدف های ویژه تربیتی ، توان بخشی، بهداشتی و آموزشی ارائه می گردد، "دوره آموزشی" نامیده می شود. این دوره دارای جلسات متعدد با عناوین و اهداف خاص تعریف شده است . دوره آموزش به والدین برای هر یک از گروه های دانش آموزان استثنایی متفاوت و جداگانه تعریف می شود.

(2) تقویم اجرایی (آموزشی)

به برنامه ای که با رعایت شرایط جغرافیایی، اقلیمی ، تأمین مدرس و دارا بودن امکانات در زمان های معین، تعیین و طی آن کلاس های آموزش خانواده برگزار می شود، تقویم اجرایی اطلاق می شود (در هر ماه حداقل 1 بار جلسات آموزش خانواده در هر آموزشگاه تشکیل می گردد)

(3) عوامل اجرایی:

عوامل اجرایی برگزار کننده دوره آموزش خانواده در آموزشگاه عبارتند از :

1- مدیر دوره (مدیر آموزشگاه یا فرد دیگری به تایید او)

2- منشی دوره (یکی از اعضای انجمن اولیا و مربیان آموزشگاه یا یکی از اولیاء مطلع و مورد وثوق)

3- مشاور یا مددکار آموزشگاه(در صورت عدم حضور مشاور و مددکار از نیروی توان بخشی ، مراقب سلامت یا معاون آموزشگاه استفاده می شود.

4- خدمتگزار آموزشگاه

(4) مدرس آموزش خانواده

به منظور تقویت و گسترش برنامه های آموزش خانواده لازم است از افراد صاحب نظر و آگاه نسبت به مسائل تربیتی و برای تدریس استفاده شود. بهره گیری از مشاوران و مددکاران و نیروهای متخصص در آموزشگاه برای آموزش در اولویت بعدی قرار دارد. در صورت عدم امکان، از افراد واجد شرایط در آموزشگاه های مجاور و یا اساتید دانشگاه دعوت شود.

5) شورای نظارت بر برنامه آموزش خانواده استان:

شورایی است که به منظور، بررسی سیاستگزاری، و نظارت بیشتر بر جلسات آموزش خانواده آموزشگاه ها در اداره آموزش و پرورش استثنایی تشکیل می شود.

شورای نظارت بر برنامه آموزش خانواده در اداره آموزش و پرورش استثنایی استان متشکل از: رئیس یا معاون اداره آموزش و پرورش استثنایی استان (رئیس شورا)؛ کارشناس مسئول تشخیص؛ توان بخشی؛ کارشناس مشاوره و مددکاری؛ کارشناس توان بخشی؛ کارشناس امور مالی و تجهیزات و یک نفر از مشاوران مدارس به انتخاب رئیس اداره

اهم وظایف:

- سیاستگزاری آموزش های خانواده در مراکز آموزش استثنایی استان، براساس دستورالعمل مربوطه
- نظارت و پیگیری بر چگونگی اجرا جلسات آموزش خانواده
- جمع بندی کاربرگ های دریافت شده از آموزشگاه (کاربرگ مندرج در دفتر برنامه کار انجمن اولیا و مربیان) و ارسال آن به سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور در دو نوبت (نیمه دوم دی ماه و نیمه دوم خرداد ماه)

6) شورای اجرایی برنامه آموزش خانواده آموزشگاه:

شورایی است که در آموزشگاه به منظور نیازسنجی و انتخاب سرفصل های مناسب، برنامه ریزی و نظارت بر جلسات آموزش خانواده تشکیل می شود.

شورای اجرایی برنامه آموزش خانواده آموزشگاه (پس از انتخابات انجمن اولیا و مربیان) متشکل از: مدیر آموزشگاه، نماینده انجمن اولیا و مربیان آموزشگاه؛ مشاور و مددکار؛ نماینده نیروی توانبخشی آموزشگاه / مربی بهداشت؛ در صورت امکان دعوت از افراد صاحب نظر و آگاه به مسائل دانش آموزان بانیاز های ویژه

اهم وظایف:

- شناسایی نیاز های آموزشی والدین دانش آموزان استثنایی
- برنامه ریزی به منظور اجرای بهینه جلسات آموزش خانواده (تدوین تقویم اجرایی از آموزشگاه به منطقه و اداره آموزش و پرورش استثنایی حداکثر تا نیمه دوم آبان ماه، جهت نظارت و بازدید استان
- نظارت بر روند تشکیل جلسات و ارزیابی آن و جمع بندی و ارسال اطلاعات آمار شرکت کنندگان (هرسه ماه یکبار به منطقه و اداره آموزش و پرورش استثنایی استان

7) روش های آموزش و ملاحظات مربوط به آن:

حضوری: منظور از دوره آموزش حضوری، دوره ای است که والدین دانش آموزان استثنایی براساس برنامه تدوین شده در کلاس ها حضور می یابند.

غیرحضوری: منظور از آموزش غیرحضوری، آموزشی است که از طریق کتب، فیلم، جزوه به طور غیرمستقیم ارائه می شود.

ضوابط اجرایی آموزش:

1- با توجه به اهمیت تشکیل کلاس های آموزش خانواده، مدیران مراکز آموزشی موظفند در هر سال تحصیلی بر طبق ضوابط مندرج در این دستورالعمل، اقدام به تشکیل دوره های آموزش خانواده نمایند.

2- مسوولیت اجرایی دوره های آموزش خانواده در هر آموزشگاه بر عهده مدیر آموزشگاه و نظارت آن بر عهده شورای نظارت **بر برنامه آموزش خانواده استان** است که با رعایت کامل دستورالعمل صورت می گیرد.

3- با توجه به اهمیت همفکری و همکاری انجمن اولیاء و مربیان در پیشبرد اهداف کلاس های آموزش خانواده، ضروری است مدیر آموزشگاه شرایط لازم را برای استفاده از نظرات، تشریک مساعی اعضای انجمن و جذب اولیاء در کلاس های آموزش خانواده را به عمل آورد.

4- مدیر آموزشگاه باید در ابتدای هر سال تحصیلی با همفکری و مشارکت مدرس آموزش خانواده و مشاور و مددکار آموزشگاه ضمن انتخاب سرفصل های پیشنهادی با در نظر گرفتن بافت فرهنگی، اجتماعی و موقعیت منطقه و مشکلات موجود، میزان علاقه مندی اولیاء دانش آموزان در جهت پاسخ گویی به سئوالات و آموزش آنها در خصوص مسائل تعلیم و تربیت فرزندانشان، نسبت به انتخاب موضوعات دوره های آموزشی اقدام نماید.

تبصره 1: در پایان هر دوره از شرکت کنندگان ارزیابی به عمل آید و برای قبول شدگان از طرف اداره آموزش و پرورش استثنایی گواهی پایان دوره صادر گردد.

تبصره 2: ضروری است فهرست گواهی نامه ها در آموزشگاه ثبت شود تا در هنگام اعمال سیاست های تشویقی از اولیایی که در دوره ها شرکت نموده اند، قدردانی به عمل آید.

تبصره 3: حتی الامکان، به منظور بهره مندی و تاثیر بیشتر از مباحث مطرح شده در دوره های آموزش خانواده، مسابقاتی از محتوای ارائه شده به عمل آید و جوایزی اهدا شود.

تبصره 4: به منظور نظارت و ارزیابی بهینه از امور، لازم است تقویم اجرایی برنامه آموزش خانواده آموزشگاه ها به ادارات آموزش و پرورش استثنایی استان ارسال و شورای نظارت بر برنامه آموزش خانواده، بر جلسات آموزش خانواده در آموزشگاه نظارت داشته و تمهید مقدمات حضور در این جلسات و ارزیابی آن ها را فراهم آورند.

- بمنظور آموزش بهینه، ضروری است در هر منطقه نیاز های آموزشی اولیا به طور دقیق شناسایی و بر اساس آن برنامه آموزش اولیا طراحی گردد.
- با توجه به اهمیت و نقش والدین در تربیت فرزند، ضروری است فعالیت ها و تمهیدات لازم در جهت جذب و حضور پدران در جلسات آموزش خانواده به کار گرفته شود
- حتی الامکان از روش های آموزش همگانی (پمفلت؛ لوح فشرده؛ آموزش های رسانه ای؛ کتابچه های آموزشی و.....) برای تعمیق یاد گیری استفاده شود.
- با توجه به آن که راهبرد اصلی آموزش خانواده؛ آموزش چهره به چهره و پرهیز از سخنرانی محض می باشد؛ به منظور افزایش نشاط؛ تقویت و تامین بهداشت روانی برای خانواده، ضروری است از طرق مختلف و با استفاده از روش های ابتکاری و خلاق (همچون فعالیت های اجتماعی؛ برگزاری مسابقات؛ سرگرمی ها؛ مراسم محلی و....) زمینه هایی برای بحث و گفتگو اولیا فراهم گردد.
- متخصصان آموزش خانواده می توانند گروه های کوچکی از والدین (که در امر تربیت فرزندان خود به طور نسبی موفق بوده اند) را در مراکز گرد آورند و از این طریق آموزش خانواده را به آنها ارائه دهند. و سپس والدین آموخته هایشان را به سایر اولیاء انتقال دهند. (زیرا والدین کودکان دارای ناتوانی های یکسان، می توانند به یکدیگر کمک کرده و حمایت های عاطفی و نیاز های اطلاعاتی یکدیگر را فراهم سازند)
- آشنایی با فرهنگ بومی و منطقه ای در آموزش خانواده ضروری است از آنجایی که خانواده ها تحت تاثیر عوامل فرهنگی - منطقه ای قرار دارند، مدرسان باید ارزش های گوناگون خانواده ها را شناسایی و به آنها احترام گذارند. مدرسان در فرآیند آموزش این فرصت را دارند، که با ابتکارات و

فعالیت‌های انجام شده در گروه‌های آموزش، به شکل‌گیری و تدوین دانش بومی و گسترش آن
پیردازند.)

اهم وظایف مدیر دوره :

- برنامه ریزی به منظور اجرای مطلوب جلسات آموزش خانواده با همکاری اعضای شورای اجرایی برنامه آموزش خانواده آموزشگاه و برگزاری جلسات خلاقانه و تدوین و اجرای طرح‌های مناسب جهت پیشبرد آموزش
- نظارت بر حسن اجرای کلاس‌های آموزش خانواده کودکان استثنایی
- تعیین میزان حق الزحمه‌ها و نظارت بر پرداخت آنها برای اساتید خارج از آموزشگاه (که براساس دستورالعمل‌های مربوطه در آموزش و پرورش پرداخت می‌شود).
- نظارت بر حضور و غیاب والدین و دیگر نیروهای متخصص (در صورت دعوت)؛ بررسی عملکرد مدرس و تنظیم گزارش کار و ارسال آن به اداره آموزش و پرورش استثنایی با همکاری اعضای شورای اجرایی برنامه آموزش خانواده آموزشگاه
- تهیه امکانات سمعی و بصری برای استفاده مدرسین کلاس‌های آموزش خانواده کودکان استثنایی
- ارزیابی از فعالیت آموزش خانواده در آموزشگاه

اهم وظایف مدرس:

- نیازسنجی (بررسی بافت فرهنگی- اجتماعی، مشکلات موجود، میزان علاقمندی و) جهت برنامه ریزی برای انتخاب سرفصل‌ها با هماهنگی اعضای شورای اجرایی برنامه آموزش خانواده آموزشگاه
- مطالعه و بهره برداری از دستاوردهای علمی و پژوهش‌های جدید جهت ارائه مطالب
- استفاده از برنامه‌ها و روش‌های خلاق به منظور جلب اولیاء
- تهیه محتوا بصورت بروشور، پوستر و دفترچه و

شرایط مدرس :

- حداقل دارای مدرک تحصیلی لیسانس در یکی از رشته‌های مشاوره و راهنمایی / روان‌شناسی / علوم تربیتی / مددکاری اجتماعی و سایر رشته‌های مرتبط علوم انسانی، توان بخشی؛ بهداشت و

تبصره 1: مدارک تحصیلی بالاتر در اولویت می باشند.

تبصره 2: در صورت عدم وجود مشاور/مددکار در آموزشگاه از سایر افراد مجرب و آگاه به مسائل خانواده های استثنایی با رعایت ضوابط و مقررات مربوط می توان استفاده کرد.

- برخورداری از قدرت بیان و تسلط و توان علمی و تخصصی .
- رعایت ضوابط و مقررات آموزش و پرورش
- رعایت شئون اسلامی ، (حسن شهرت و اخلاق در انتخاب مدرسان الزامی است).

ضوابط اداری مالی :

- مدیران مدارس موظفند براساس بخشنامه های مربوط به چگونگی تنظیم هزینه، نسبت به پرداخت هزینه های کلاس آموزش خانواده اقدام کنند.
- ابلاغ مدرسین خارج از آموزشگاه، به پیشنهاد کارشناس مشاوره و مددکاری اداره و امضاء رئیس اداره آموزش و پرورش استثنایی استان صادر می گردد.
- حق التدریس اساتید دوره های آموزش خانواده ، براساس برنامه های دوره آموزشی ضمن خدمت کوتاه مدت خواهد بود.
- مدیران مدارس موظفند براساس شاخص های موجود (به ازای هر جلسه 30 نفر شرکت کننده) نسبت به برگزاری جلسات تخصصی اقدام نمایند.
- مبلغ اختصاص یافته به هر کارگاه آموزشی (کلاس آموزشی) به صورت "کمک سرانه آموزش خانواده" و به ازای هر کلاس /کارگاه (30 نفره) همه ساله به عنوان بخشی از کمک هزینه آموزش خانواده تعیین و پرداخت خواهد شد.

کاربرگ ارزیابی اولیا شرکت کننده در جلسات آموزش خانواده

ولی محترم دانش آموز.....

ضمن تشکر از حضور شما در این دوره، خواهشمند است جهت برنامه ریزی و اجرای مطلوب تر جلسات آموزش خانواده به سوالات زیر پاسخ دهید.

..... عنوان جلسه : تاریخ برگزاری :

شاخص ها	عوامل	عالی	خوب	متوسط	ضعیف
برنامه ریزی و نظم دوره	1 کیفیت طراحی و برنامه ریزی دوره				
	2 اجرای دوره با برنامه تفصیلی				
	3 نظم و انضباط دوره				
محتوای دوره	4 تناسب حجم مطالب ارائه شده با زمان دوره				
	5 ساده و قابل فهم بودن مطالب ارائه شده				
	6 تطابق محتوا با اهداف آن				
	7 کاربردی بودن مطالب ارائه شده				
زمان دوره	8 مقطع زمانی برگزاری کلاس ها				
	9 ساعات برگزاری کلاس ها				
	10 تطابق محتوا با زمان پیش بینی شده				
مکان برگزاری دوره	11 سهولت دسترسی و روشنایی				
	12 وجود وسایل کمک آموزشی مانند پروژکتور، تخته وایت برد				
	13 آرام و به دور از هرگونه سرو صدا و عوامل مزاحم				
مجریان دوره	14 برخورد مجریان				
	15 میزان توجه به نیازهای خاص شرکت کنندگان				
	16 نظارت بر نحوه برگزاری و تشکیل جلسات				
پذیرایی و خدمات	17 نحوه پذیرایی				
	18 تسلط بر موضوع				
	19 توانایی اداره جلسه				
	20 میزان رضایت از نحوه ارائه مطالب				
	21 میزان استفاده مطلوب از وسایل کمک آموزشی				
	22 مشارکت دادن اولیاء در فعالیت های کلاس				
	23 توانایی ایجاد انگیزه و میزان تأثیر گذاری و هدایت اولیاء				
	24 توانایی پاسخ گویی به سوالات فراگیران				